

Екологічна складова у професійній практиці студентів аграрного університету

Володимир ОНОПРІЄНКО,

кандидат педагогічних наук,
доцент Сумського національного аграрного університету

Формування професійних умінь і навичок в системі практичної підготовки аграріїв здійснюється нині на засадах екологічної освіти і виховання. Водночас суперечність між сучасними вимогами до спеціаліста сільського господарства та рівнем його підготовки потребує утвердження нових взаємовідносин між суб'єктами педагогічної діяльності. Одним зі шляхів розв'язання цієї проблеми є удосконалення організації самостійної пізнавальної діяльності студентів, особливо під час проходження практики.

Формування особистості, здатної самостійно і творчо працювати в нових умовах, є головною метою педагогічного процесу. Нині склалася певна невідповідність між соціальною значущістю ефективної організації самостійної пізнавальної діяльності студентів та рівнем теоретичного і практичного розв'язання цієї проблеми. Її ґрунтовне дослідження можливе за умови глибокого вивчення індивідуальних пізнавальних можливостей, самоорганізаційних здібностей кожного студента.

Самостійна пізнавальна діяльність студентів розглядається як така, що передбачає самодетермінованість, самомотивованість, самопрограмованість, реалізується у вигляді системи самостійних пізнавальних дій і зумовлена рівнем розвитку пізнавальних процесів та емоційно-вольової сфери студентів [1, с. 7]. Самостійна робота під час проходження практики забезпечує мотивацію діяльності та відповідальність учня.

Кожний навчальний предмет має свій ступінь участі у формуванні кінцевих, професійних умінь, у досягненні цілей навчання; предмет може або безпосередньо, або опосередковано, через інші навчальні дисципліни, сприяти формуванню вміння вирішувати типові професійні завдання. Прикладні задачі є одним із засобів формування екологічної грамотності майбутніх фахівців-аграріїв. Розв'язуючи задачі екологічного змісту, студенти за допомогою математичних моделей можуть прогнозувати або оцінювати наслідки втручання людини у природне середовище, визначати необхідні дії з «оздоровлення» природи [2].

Метод проектів є одним із різновидів педагогічних практичних технологій, який за своєю суттю належить до методів проблемного навчання. Провідною дією ознакою цього методу є крок, що

здійснює керівник (вчитель, викладач) від завдання «дати нове знання» до завдання «створити умови для отримання нових знань», тобто змінюється форма набуття знань від пасивного сприйняття до активної участі. В умовах екологічної освіти цей метод доцільно застосовувати як додатковий під час проходження студентами професійної практики. Проект завжди орієнтований на самостійну діяльність учасників: передбачає використання різноманітних методів, засобів і водночас створює практичну базу для подальшої навчальної роботи [3, с. 5].

Використання прикладних екологічних задач сприяє подоланню наявних суперечностей між навчальною та професійною діяльністю. Основними з них є:

а) суперечність між абстрактним предметом навчальної діяльності та реальним предметом майбутньої професійної діяльності, де знання не дані в чистому вигляді, що породжує формалізм, неможливість застосування їх на практиці;

б) суперечність між системним застосуванням знань у регуляції професійної діяльності й розпорошеністю їх засвоєння по різних навчальних дисциплінах, кафедрах, тобто немає інтеграції знань;

в) суперечність між безініціативною позицією студента та активною позицією фахівця у професійній діяльності, якому необхідно аналізувати ситуацію, ставити завдання, вирішувати його, доводити істинність.

Більшість прикладних екологічних задач має проблемний характер, що, в свою чергу, не тільки сприяє використанню вже відомих студентам теоретичних екологічних знань для аналізу поставленої проблеми, а й спонукає їх до відшукування нових знань і оволодіння ними, поповнює їхній індивідуальний банк методів екологічного аналізу,

які можуть використовуватися для розв'язування різноманітних сільськогосподарських проблем. Окремі задачі потребують додаткового опрацювання навчального матеріалу, зокрема із суміжних дисциплін.

Прикладні екологічні задачі мають вирішальне значення у розвитку мислення, особливо теоретичного, яке є основою для виховання творчої особистості. Сам процес розв'язання екологічних задач під час практики є безперервною взаємодією суб'єкта з об'єктом, в якій суб'єкт шляхом аналізу та синтезу розкриває відношення між даним і шуканим, намагається встановити зв'язок між собою та навколишнім світом [2].

Екологічні задачі прикладного змісту є також засобом формування тих психічних якостей (системність мислення, здатність бачити всі можливі варіанти і здійснювати вибір оптимального, передбачати наслідки обраних рішень, орієнтувати мислення на розв'язання задач найбільш раціональним шляхом) та позитивних моральних рис особистості (старанність, кмітливість, працьовитість, відповідальність, наполегливість), що необхідні представникам сільськогосподарських професій у взаємодії з природою в глобально-філософському сенсі.

Нині в окремих ВНЗ створено навчально-практичні центри (НПЦ), які мають статус регіональних і розраховані на обслуговування кількох навчальних закладів. Але в їхній роботі є певні проблеми, що потребують розв'язання: доведення студентів до місця проходження практики, побутові умови, фінансування відряджень викладачів, матеріально-технічне забезпечення.

Реалізація сучасних освітньо-виховних завдань пов'язана з пошуками ефективних шляхів реформування професійно-технічної освіти. Це потребує оновлення змісту професійного навчання, розроблення стандартів профтехосвіти з урахуванням сучасних досягнень науки, техніки та технологій, створення навчальних закладів нового типу. Ідея створення вищого професійного училища-агрофірми (ВПУ-агрофірми) в нових умовах господарювання зумовлена самим життям. Основна мета діяльності цього закладу – забезпечення якісно нового підходу до підвищення професійного рівня підготовки механізаторських кадрів-аграрників на основі комплексного введення до навчального процесу необхідного обсягу механізованих, технологічних, ремонтних робіт як важливої умови формування практичних навичок учнів під час навчання [4, с. 3]. Головним функціональним завданням навчально-практичних центрів стало забезпечення поліваріантності навчання під час проведення навчально-виробничих практик зі спеціальних дисциплін, пропагування досягнень науково-технічного прогресу, сучасних технологій в аграрному секторі економіки, узагальнення і впровадження світового досвіду з практичної підготовки та перепідготовки працівників сільського господарства, враховуючи досягнення екологіч-

ної науки та в галузі охорони природи. Це відбувається завдяки наданню навчальним закладам консультативної практичної допомоги з організації навчання, забезпеченню відповідного рівня підготовки викладачів, майстрів виробничого навчання [5, с. 14–15].

Цікавий досвід накопичено у провідних країнах Заходу [6, с. 32]. Зокрема, згідно з цим досвідом, поряд з теоретичною підготовкою за фаховим напрямом, близько 50% навчального процесу (для бакалаврів це 2–2,5 року, для магістрів 3 роки) має відводитися на виробничу практику. Це допомагає вирішити дуже складне питання для випускників ВНЗ (незалежно – бакалаврів чи магістрів), пов'язане з працевлаштуванням, коли роботодавець вимагає наявності досвіду роботи. Саме тривала виробнича практика і сприяє кардинальному розв'язанню цієї проблеми, особливо, якщо практика проводиться безпосередньо у тих фірмах чи державних підприємствах, де у перспективі й працюватиме випускник ВНЗ [7, с. 44].

Причому як місця проходження виробничих практик, так і подальшого працевлаштування мають узгоджуватися з відповідними фірмами та державними установами на момент прийому абітурієнтів. Тобто кожний зональний аграрний університет повинен мати реальні плани прийому та працевлаштування випускників як мінімум за рік до проведення чергових вступних іспитів. Це не виключає й індивідуальних контрактів, що будуть передбачати самостійне працевлаштування випускників ВНЗ. Саме такий підхід до набору студентів створить умови для формування та забезпечення нормального функціонування ринку праці, де будуть затребувані випускники аграрних ВНЗ, стимулюватиме їх до продуктивного навчання.

За таких умов виникає також питання про критерії якості. Критерії і показники якості підготовки фахівця-аграрія доцільно групувати за такими напрямками: сфера психолого-педагогічної підготовки (рівень володіння фаховими та психолого-педагогічними знаннями; рівень сформованості професійних умінь); індивідуальна сфера (рівень сформованості професійної самосвідомості; рівень розвитку професійних здібностей; рівень адекватності самооцінки); емоційно-вольова сфера (рівень самостійності і самоорганізації; рівень готовності до саморозвитку, самоосвіти; рівень розвитку вольової саморегуляції; рівень розвитку інтелектуальних і практичних почуттів); мотиваційна сфера (рівень розвитку внутрішньої мотивації, рівень спрямованості на професію) [8, с. 12]. Раніше вважалося, що екологічна складова в цьому списку критеріїв стоїть окремо, але нині комплексність та системність екологічного підходу привели до того, що екологічна складова наявна на всіх щаблях у структурі особистості фахівця-аграрія.

За названими критеріями і показниками можна визначити чотири рівні екологічно-практичної діяльності студента вищого аграрного навчального

закладу – творчий, репродуктивно-творчий, репродуктивний, інтуїтивний.

Репродуктивно-творчий та творчий рівні потребують свідомого ставлення до власних дій, вмотивованої екологічної свідомості на всіх рівнях власної професійної діяльності. Ці рівні характеризуються ціннісно-мотиваційним ставленням до природи, здоров'я, розумінням необхідності в їх збереженні, наявністю повних, систематичних екологічних знань та їх усвідомленням; виявленням прагнення до творчого використання екологічних знань, прийняттям оперативних рішень в екологічній ситуації, сформованими способами самостійної екологічної діяльності; знанням основних нормативних документів, законів, правил; правильною екологічною орієнтацією та оцінкою технологічного виробництва, складанням балансової схеми устаткування під час дипломного проектування.

Репродуктивний рівень характеризується недостатньою сформованістю ціннісно-мотиваційного ставлення до навколишнього природного середовища та свого здоров'я; повними, систематичними екологічними знаннями, використанням коеволюційного підходу, але недостатнім знанням законів і невмінням їх використовувати на практиці; сформованими способами самостійної екологічної діяльності. Цей рівень передбачає вміння відтворювати загальновідомі уявлення про всесвіт та навколишнє середовище, застосовувати усвідомлені під час навчання методи та засоби екологічної діяльності. Інтуїтивний рівень характеризується відсутністю мотивів екологічної діяльності, а також екологічних знань, умінь і навичок та незнанням коеволюційного підходу і нормативних документів, законів, правил. Дії фахівця керовані особистими суб'єктивними уявленнями про себе та навколишнє середовище і спираються найчастіше на відчуття їх доцільності та комфортності [9, с. 13].

Підходи до підготовки висококваліфікованих фахівців сільського господарства за останні десятиріччя докорінно змінилися. Бурхливий розвиток у сфері комп'ютеризації виробничих процесів, широкий обмін інформацією за допомогою Інтернету поставив на порядок денний питання про перегляд методичних підходів до підготовки фахівців сільськогосподарського виробництва. Сучасний керівник сільськогосподарського підприємства, як і керівник певної, більш-менш великої його структурної одиниці – це не просто технолог, це менеджер, до того ж у широкому розумінні цього слова. Це вже організатор виробничого процесу з досконалим знанням широкого спектра взаємопов'язаних технологій виробництва сільськогосподарської продукції і пов'язаного з ним менеджменту [7, с. 43].

Отже, навчальну діяльність, спрямовану на оволодіння певною професією, називають професійно-пізнавальною діяльністю. Професійно-пізнавальна діяльність студентів має розвивальний, продуктивний характер. Це означає, що під час професійно-пізнавальної діяльності здійснюється процес

формування знань, умінь та навичок, розвиваються професійні відчуття, пам'ять, уява, мислення і в результаті цього створюються внутрішні умови для ефективного навчання. Успішність цієї діяльності залежить від поставлених особистістю цілей і мотивів, від наявних потреб, інтересів, цінностей, від усвідомлення відповідальності, обов'язку. Крім того, ефективне засвоєння знань, формування відповідних умінь та навичок можливі тільки у провідній професійно-пізнавальній діяльності, зміст, форми і методи якої корелюються характером і особливостями фахових знань, умінь та навичок. Водночас це потребує також застосування педагогічних технологій, які створюють сприятливі умови для інтелектуального саморозвитку, максимальної реалізації особистих здібностей студентів, формують гуманістично спрямовані суб'єкт-суб'єктні стосунки між викладачем і студентами [10, с. 28].

З огляду на зазначене вище, можна сформулювати завдання, спрямовані на поліпшення практичної підготовки студентів, зокрема: забезпечення професійної спрямованості всіх циклів дисциплін навчального плану; залучення студентів до роботи у студентському конструкторському бюро, навчальних клініках та на фермах, дослідних полях; організація спільних з підприємствами баз практики у вигляді навчально-практичних центрів, науково-дослідних лабораторій, навчально-науково-практичних центрів. Підґрунтям цих завдань має стати екологічна складова.

Спираючись на наявні наукові дослідження, можна виявити фактори, що впливають на формування екологічної складової практичної підготовки майбутніх фахівців-аграріїв:

- технологія підготовки спеціалістів, яка передбачає енергозберігальні, біобезпечні чи інші екологічні технології;
- професійно-пізнавальний інтерес та професійно-спрямованість особистості студента, його ціннісні орієнтири (рівень сформованості екологічної культури та відповідальності на рівні професійних обов'язків);
- матеріально-технічна база навчального закладу;
- професійна компетентність викладачів, майстрів виробничого навчання;
- пізнавальні та спеціальні (технічні, економічні, агрономічні тощо) здібності студентів;
- зміст, форми і методи практичного навчання;
- сім'я і родинні традиції [11].

Кожен з факторів має безпосередній вплив на формування екологічної культури та свідомості студента під час навчання та має бути врахований під час складання планів проходження всіх видів практики.

Як зазначають науковці, забезпечення професійно-спрямованості практичної підготовки, розвитку мотивації у студентів до професійної діяльності – складний і тривалий процес, в якому реалізується комплекс традиційних та нових прийомів і методів, перевірених експериментально [12; 13]. Комплекс

цих прийомів і методів передбачає: проведення цілеспрямованої, системної профорієнтаційної роботи з молоддю протягом усього періоду навчання; оптимізацію форм організації навчання на засадах діяльнісного підходу; орієнтування змісту навчального матеріалу на майбутню професійну діяльність фахівця, на розвиток професійної мотивації; забезпечення взаємозв'язку теоретичної і практичної підготовки студентів; індивідуалізацію та диференціацію завдань для розвитку в студентів пізнавальної самостійності; системне формування мотиваційних установок щодо самостійної роботи в оволодінні студентами майбутнім фахом [11, с. 13].

Удосконалення екологічної складової практичної підготовки потребує особливої уваги в зв'язку з радикальними змінами матеріальної бази практичної підготовки фахівців у навчальному закладі й на виробництві. Для цього пропонується новий напрям, який умовно названо регіональною інтеграцією вищих аграрних навчальних закладів в організації практичного навчання студентів. Такий підхід спрямований на подолання суперечності між новими технологіями сільськогосподарського виробництва, що потребують сучасної сільськогосподарської техніки, та наявною навчально-матеріальною базою вищих аграрних навчальних закладів, на основі якої організовується практична підготовка студентів. Важливою умовою реалізації цього напрямку є створення системи регіональних навчально-практичних центрів. Це зумовлено тим, що навчальні екологічні курси незначною мірою пов'язані з щоденним досвідом педагогів і учнів, тобто не дають уявлення про те, що і як можна змінити в повсякденному житті, аби зменшити антропогенне навантаження на довкілля і пов'язані з цим ризик. Досвід використання проблемного і розвивального навчання, навчання через співпрацю, методу пріоритету етичних цінностей залишається надбанням небагатьох талановитих і соціально відповідальних педагогів.

Незважаючи на декларовану загальність і безперервність екологічної освіти, вона є галуззю вузькопрофесійної діяльності. Велика частина суспільства не має уявлення про її мету, завдання, методи і зміст. Основна аудиторія, охоплена екологічною освітою, – діти і студенти. Тим часом екологічні проблеми пов'язані переважно з діяльністю дорослого населення, але працювати з дорослими складніше, методика екологічної освіти дорослих немає. І, кажучи про загальність і неперервність, ми обмежуємося роботою зі школярами і студентами, хоча потрібно займатися і екологічною освітою, наприклад, військових, аграріїв та ін. Необізнаність з екологічними проблемами зумовлює лише поверхову поінформованість людей, скажімо, про тепличний ефект і глобальне потепління, руйнування озонного бар'єра та озоніві діри, пониження рівня Аральського моря тощо.

Екологізація теоретичної освіти привела сьогодні до глобалізації екологічного мислення та

культури, людина міркує здебільшого категоріями планетарного порядку. Це, звісно, добре, але нібито знімає з людини відповідальність за щоденні звичні дії, знижує поняття екологічної культури до простої обізнаності.

Однак екологічна культура спеціаліста є невід'ємною складовою його професіоналізму: з одного боку, це специфічний напрям фахової підготовки, а з іншого – компонент усіх інших видів знань, умінь і навичок гуманістично спрямованої діяльності. У дослідженнях екологічна культура розглядається як цілісна сутнісна характеристика особистості майбутнього спеціаліста, один з показників рівня його фахової підготовки, як цілісне особистісне утворення, яке характеризується сформованим ціннісно-мотиваційним ставленням до навколишньої дійсності та людства, високим рівнем оволодіння системою екологічних знань, знань нормативних документів, способами творчої екологічної діяльності, що дає змогу особистості найбільш повно реалізувати себе в професійній діяльності [9; 15].

Підсумовуючи, треба зазначити, що нині виробнича практика сільськогосподарських навчальних закладів опинилася на межі формальності. Певною мірою гостроту проблеми визначення баз практики знімає створення філій кафедр на базі передових господарств, що забезпечує ознайомлення студентів із сучасними технологіями та новою технікою, науково-технічною та економічною інформацією. Тим більше, що на їх базі за договірною домовленістю можна проводити й практичні та лабораторні заняття. Для ефективного функціонування філій кафедр на базі провідних господарств між навчальним закладом і господарством укладається договір про створення філії відповідної кафедри, затверджують склад філії з числа провідних науково-педагогічних працівників кафедри університету та провідних фахівців господарства і план їх роботи на поточний навчальний рік. У планах роботи філій зазначаються відповідні заходи (залучення фахівців господарства до проведення лекцій, практичних занять, керівництва практикою студентів тощо), терміни їх проведення та відповідальні виконавці – працівники господарства та викладачі університету. У філіях відповідно до робочих навчальних програм можуть проводитися виїзні заняття зі студентами, які мають забезпечити закріплення їхніх теоретичних знань, набуття практичних навичок з дисциплін [16].

Знання і праця – нероздільні поняття, бо всі знання, якими володіє людина, мають бути закріплені практично. Тому навіть під час навчання можливо здійснювати певні форми практичної діяльності. До таких форм насамперед належать екскурсії, польові роботи, оглядові ознайомлення з підприємствами.

Організовуючи навчальні екскурсії та навчально-виробничу практику в навчальних закладах, потрібно чітко усвідомити мету їх запровадження.

Насамперед вони мають бути спрямовані на практичне застосування теоретичних складових освіти, головну частину яких становлять знання наукових основ найважливіших технологічних процесів провідних галузей виробництва та основ матеріалознавства; на ознайомлення учнів з будовою, принципом дії і правилами експлуатації найпоширеніших засобів виробництва; на набуття початкових економічних, екологічних, управлінських та професіографічних знань. У процесі роботи в учнів мають вироблятися навички застосування практичних складових аграрної освіти, основу яких становлять інструментальні дії, спрямовані на зміну предметів праці, керування технічними засобами та їх обслуговування, проектно-конструкторські, комунікативно-управлінські, профорієнтаційні, обчислювально-вимірвальні вміння. Крім того, мають вирішуватися завдання загальноосвітніх навчальних закладів щодо посилення практичної спрямованості навчально-виховного процесу, підготовки учнів до активної трудової діяльності, залучення їх до суспільно корисної праці [17, с. 9].

Організувати навчально-виробничу практику необхідно з урахуванням правил і норм охорони праці, правил безпечної праці й виробничої санітарії. З керівниками навчальної практики варто регулярно проводити інструктажі з техніки безпеки та обов'язково реєструвати їх у журналі встановленої форми.

Мотивація й процес цілепокладання мають величезне значення в ефективній реалізації виробничої практики будь-якого виду. Процес досягнення мети виробничої практики розкривається через конкретний когнітивний (пізнавальний) зміст. Зміст – це ті знання фахівця, що забезпечують розгортання професійної діяльності. Наявність змісту дає підстави для виокремлення в структурі виробничої практики змістового компонента. Він у сучасному виробництві характеризується практичною спрямованістю, може бути моно- або поліпредметним. У процесі виробничої практики змістовий компонент реалізується через знання працівника [18, с. 117]. Наприклад, кваліфіковані працівники у сфері сільського господарства, серед іншого, мають знати сучасні вимоги до якості сільськогосподарської діяльності, фактори, що впливають на неї, основи законодавства в сільському господарстві, знати про інновації у своїй галузі, сфери їх застосування, екологічні принципи діяльності, обмеження, переваги, недоліки тощо.

Знання, необхідні для реалізації виробничої практики, – це особлива форма засвоєння особистістю результатів наукової й практичної пізнавальної діяльності людства, спрямованої на відображення у свідомості людини об'єктивної виробничої практики.

Знання, які застосовують кваліфіковані працівники, виконуючи свої професійні обов'язки, попередньо перевірені історичною практикою суспільного виробництва. Вони знаходять своє ви-

ображення в свідомості у вигляді уявлень, понять, фактів, термінів, суджень, умовиводів, теорій. Знання, які є когнітивною основою реалізації виробничої діяльності, можуть набуватися як у процесі життєдіяльності, коли вони ґрунтуються на здоровому глузді та побутових спостереженнях за діяльністю інших працівників, так і внаслідок цілеспрямованого професійного навчання й самоосвіти (наукові знання). Всі ці знання можуть передаватися учням під час навчання, але зазвичай ті, хто безпосередньо бере участь у практичній трудовій діяльності, не включені до освітнього середовища. Єдина можливість поєднання практичного досвіду діяльності та освіти – це виробнича практика.

Досягнення результату виробничої практики відбувається шляхом розгортання виконавцем процесу досягнення мети. Для здійснення виробничої практики необхідні загальні вміння, які використовуються для реалізації діяльності будь-якого виду. Скажімо, таким є загальне вміння самоконтролю. Кожне загальне вміння здебільшого охоплює кілька окремих. Так, вміння самоконтролю передбачає реалізацію таких окремих умінь: аналізувати технічне завдання, зіставляти обраний спосіб виконання виробничого завдання зі зразком, робити висновок про відповідність проміжного результату виробничої діяльності заданому зразку, корегувати власну виробничу діяльність і виправляти помилку тощо [там само, с. 118]. Підґрунтям такої діяльності є екологічна культура, що дає змогу свідомо та грамотно освоювати навколишнє природне середовище, прогнозувати розвиток системи «людина – природа – суспільство» в майбутньому.

Україна історично є аграрною країною і в перспективі повинна мати важливе значення на внутрішньому і міжнародному ринку сільськогосподарської продукції. Для виправлення ситуації, що склалася в сфері виробництва, перероблення, споживання і експорту сільськогосподарської продукції, Україні потрібно мати кваліфікованих фахівців, які б професійно займалися справою практичного застосування і поширення міжнародних норм якості, підвищенням суспільної свідомості й культури виробництва сільськогосподарської продукції та її екологічної чистоти, розробленням необхідних заходів для більшої орієнтації української економіки на споживача [19, с. 7].

Отже, перспективи розвитку сільськогосподарської галузі потребують від її працівників усвідомленої природовідповідної діяльності, здійснення якої неможливе без спеціальної екологічної професійно спрямованої підготовки. Водночас сучасне об'єктивне розуміння екологічної проблеми в умовах інноваційних змін в освіті дорослих потребує нетрадиційних підходів та їх концептуального оформлення.

Література

1. Заскалета С.Г. Організація самостійної пізнавальної діяльності студентів сільськогосподарського інституту

- (за матеріалами вивчення іноземних мов): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / С.Г. Заскалета; АПН України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – К., 2000.
2. **Новицька Л.І.** Роль прикладних задач в системі професійної освіти фахівця-аграрія [Електрон. ресурс] / Л.І. Новицька // Матеріали наук.-практ. конф. – Режим доступу: http://gisau.org.ua/conf/3/Novicka_13.doc
  3. **Пустовіт Н.О.** Концептуальні засади і стан екологічної освіти в Україні / Н.О. Пустовіт // Матеріали виступів учасників міжнар. конф. та всеукр. еколог. форуму / [редкол. Кузьмінський А.І. та ін.]. – Черкаси, 2001. – 172 с.
  4. **Бугерко А.А.** Організація навчально-виробничого процесу у вищому професійному училищі-агрофірмі: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / А.А. Бугерко; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 1999.
  5. **Хоменко М.П.** Організаційно-методичне забезпечення практичної підготовки студентів техніко-технологічних спеціальностей у вищих аграрних навчальних закладах: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / М.П. Хоменко; Нац. аграр. ун-т. – К., 2005.
  6. **Заскалета С.Г.** Особливості розвитку системи професійної підготовки фахівців для аграрної галузі в країнах Західної Європи / С.Г. Заскалета // Педагогічні науки: зб. наук. пр. – Т. 86. – Вип. 73. – С. 32–37.
  7. **Мирось В.** Про шляхи реорганізації ВНЗ України аграрного профілю / В.Мирось // Інформаційний вісник АН ВШ України. – 2006. – №2.
  8. **Полозенко О.В.** Організаційно-методичні умови удосконалення педагогічної діяльності викладача вищого аграрного навчального закладу: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / О.В. Полозенко; Терноп. держ. пед. ун-т ім. В.Гнатюка. – Тернопіль, 2003.
  9. **Єфіменко Н.П.** Особливості формування екологічної культури студентів вищих технічних закладів освіти: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н.П. Єфіменко; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2000.
  10. **Манько В.М.** Теоретичні та методичні основи ступеневого навчання майбутніх інженерів-механіків сільськогосподарського виробництва: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / В.М. Манько; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Т., 2005.
  11. **Хоменко М.П.** Практична підготовка студентів у вищих аграрних навчальних закладах / М.П. Хоменко. – К.: Аграрна освіта, 2004. – 195 с.
  12. **Гузев В.В.** Эффективные образовательные технологии: Интегральная и ТОГИС / В.В. Гузев. – М.: НИИ ШТ, 2006. – 206 с.
  13. **Диденко И.В.** Дополнительное профессиональное образование и повышение его эффективности / И.В. Диденко / Непрерывное образование в политическом и экономическом контекстах / отв. ред. Г.А. Ключарев. – М.: ИС РАН, 2008.
  14. **Калинин В.** Ловушки экологического образования / В.Калинин // Вестн. АсЭко-Информ. – Обнинск, 2000. – №31. – 15 дек.
  15. **Лук'янова Л.Б.** Екологічна освіта у професійно-технічних закладах: теоретичний і практичний аспекти: монографія / Л.Б. Лук'янова; [наук. ред. С.У. Гончаренко]; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К.: Міленіум, 2007. – 250 с.
  16. **Літвінчук Л.І.** Організація практичної підготовки студентів в аграрних вищих навчальних закладах [Електрон. ресурс] / Л.І. Літвінчук // Вища аграрна освіта України: інформ. вісн. – 2005. – №28. – Режим доступу: <http://www.smcae.kiev.ua/main.php>.
  17. **Клименко М.** Трудова підготовка в закладах освіти / М.Клименко // Педагогічна преса. – 2004. – №3.
  18. **Кудикіна Н.В.** Виробнича діяльність як стратегічний орієнтир для визначення й оновлення змісту професійно-технічної освіти / Н.В. Кудикіна // Педагогічний альманах: зб. наук. пр. / ред. кол.: В.В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон: РІПО. – Вип. 2. – 2007.
  19. **Ківа М.С.** Імплементация форми та змісту підготовки екологів у Білоцерківському ДАУ згідно з Європейськими освітніми стандартами / М.С. Ківа // Вища аграрна освіта України: інформ. вісн. – 2004. – №24.

Анонсації

Володимир ОНОПРІЄНКО **Екологічна складова у професійній практиці студентів аграрного університету**

У статті аналізуються проблеми формування екологічної складової практичної підготовки студентів аграрних університетів. Автор обґрунтовує чотири рівні екологічно-практичної діяльності студента вищого аграрного навчального закладу: творчий, репродуктивно-творчий, репродуктивний, інтуїтивний.

Ключові слова: особистість, студент, аграрна освіта, екологія, культура, навчання, виховання.

Владимир ОНОПРИЕНКО **Экологическая составляющая в профессиональной практике студентов аграрного университета**

В статье анализируются проблемы формирования экологической составляющей практической подготовки студентов аграрных университетов. Автор обосновывает четыре уровня экологически-практической деятельности студента высшего аграрного учебного заведения: творческий, репродуктивно-творческий, репродуктивный, интуитивный.

Ключевые слова: личность, студент, аграрное образование, экология, культура, учёба, воспитание.

Volodymyr ONOPRIYENKO **An ecological constituent is in professional practice of students of agrarian university**

The article reviews the problems of forming of the ecological constituent of practical training of students of agrarian university. An author grounds four levels ecologically practical activity of students of higher agrarian educational establishment: creative, reproductive and creative, reproductive, intuitional.

Keywords: personality, student, agrarian education, ecology, culture, studies, education.